

5. Grossman, G.M., Krueger A.B. Environmental Impacts of North American Free Trade Agreement // National Bureau of Economic Research Working Paper. 3914. Cambridge. 1991.

6. Булетова Н.Е. Эколого-экономическая безопасность: природа, содержание и проблемы диагностики в регионах России: монография / Волгоградский филиал ФГБОУ ВПО «Российский государственный торгово-экономический университет»; Н.Е. Булетова. – Волгоград: Волгоградский филиал РГТЭУ, 2013.

Маралов М., Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, экономика факультеті, IT-21-2к тобы, студент

(Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Сабыржан А.)

ЖОБАЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

Ғылыми мақаланың өзектілігі нақты инвестициялау жобаларында тәуекелдерді басқару процесіне кешенді көзқарасты құру және ұстану қажеттілігін анықтайды.

Ғылыми мақаланың мақсаты - «Нәтиже» азық-түлік холдингінің «ұн кондитерлік өнімдерін дайындау фабрикасы» инвестициялық жобасындағы тәуекелдерді сәйкестендіру және басқару процесін жоспарлау процесіне тарту және жобаны бастау, содан кейін компания ішіндегі тәуекелдерді талдау алгоритмін әзірлеу болып табылады.

Практикалық маңыздылығы - ондағы әдістемелік және бағдарламалық жасақтама кәсіпорындағы тәуекелдерді анықтау және басқару процесін едәуір жеделдетіп, объективтілікті арттырады және балама жоспарлау мүмкіндіктерін кеңейтеді. Нақты инвестициялау тетіктерінде жобалық тәуекелдерді басқарудың адаптивті алгоритмін құру үшін негізгі ережелер, тұжырымдар, жалпылау және ұсыныстар қолданылуы мүмкін.

Талданып отырған ғылыми жұмыстың инвестициялық жобасы 2021-2023 жылдары «Нәтиже» компаниялар тобы іске асыратын "ұн кондитерлік өнімдерін өндіретін зауыт" құрылысының жобасы болып табылады. Бөлімді жазу үшін жобаның техникалық-экономикалық негіздемесінен және банктік бағалауға арналған компаниялардың ішкі құжаттарынан алынған мәліметтер негіз болды.

«Ұн кондитерлік өнімдерін шығаратын зауыт» инвестициялық жобасын табысты іске қосу және оның жұмыс істеуі жөніндегі мақсатқа қол жеткізу үшін компанияның бизнес-процестеріне тәуекелдерді талдау және басқару жөніндегі регламентті әзірлеу және енгізу қажет.

Біз профильдік әдебиеттерді оқығаннан кейін тәуекелдермен жұмыс істеудің теориялық негізі pestel талдау және тәуекел матрицасы болуы керек деген қорытындыға келдік. Олар кәсіпорынның ықтимал тәуекелдерін жан-жақты бағалауға және қауіпті жағдайлар туындаған кезде туындайтын мәселелерді шешудің жолдарын жедел іздеуге мүмкіндік береді.

Төменде мен «Нәтиже» ЖШС, атап айтқанда «ұн кондитерлік өнімдерін шығаратын зауыттың» инвестициялық жобаларында жобалық тәуекелдерді болжау.

1 кесте. Pestel талдау

№	PESTEL тарауы	Инвестициялық жоба үшін потенциалдық тәуекелдер	Тәуекелді басқару бойынша шешім жолдары
	Саяси	1. Заңды тұлғаны дұрыс тіркеу 2. Салық есебіне қате қою 3. Қадағалау органдарының біржақтылығы 4. Саяси тұрақтылық	1. Заңды тұлғаны дұрыс тіркеу және салық есебіне қою үшін Мемлекеттік кірістер мен салықтар саласындағы мемлекеттік құрылымдарда жұмыс тәжірибесі бар адвокатты немесе тамақ өндірісінің ірі компаниясында жұмыс тәжірибесі бар адвокатты жалдау ұсынылады. 2. Негізсіз тексерулердің алдын алу және айыппұл салу мақсатында кәсіпкерлік құқықтарын қорғау бөлігінде заңнаманы зерделеу,

			<p>сондай-ақ Қарағанды облысының бизнесті қорғау жөніндегі умудсменмен алдын ала байланыс орнату ұсынылады.</p> <p>3.Саяси тұрақтылықтың тұрақты мониторингі үшін өңірдің және тұтастай алғанда елдің экономикалық көрсеткіштерінің негізгі көрсеткіштерін есепке алу қажет. Сондай-ақ, енгізілген құқықтық актілерді компанияның мүдделеріне сәйкестігін қадағалап отыру, әйтпесе қолайлы жерге орналастыруды бастау ұсынылады.</p>
2	Экономикалық	<p>1.Банктік пайыздар</p> <p>2.Инфляция деңгейі</p> <p>3.Шикізат бағасы</p> <p>4.Қаржылық көрсеткіштер</p>	<p>1.ҚР ҰБ мен ЕДБ пайыздық мөлшерлемесін ескере отырып, жоғары құбылмалылыққа және несиелер есебінен айналым қаражатын өндірудің шұғыл қажеттілігіне байланысты бизнес-жоспарларға қолданыстағы мөлшерлемелердің жоғары мәндерін салу қажет. Сондай-ақ, мемлекеттік қолдау құралдары мен меншікті қаражат арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажет.</p> <p>2.ҚР экономикасының тұрақсыздығы және кейбір жерлерде инфляция болжамдары бойынша қате деректер компания қаражатын мультивалюталық жинақтауға көшуді, сондай-ақ тәуелсіз рейтингтік агенттіктерден алынған инфляцияның неғұрлым жоғары мәндерін есепке алуды талап етеді.</p> <p>3.Жұмыс шарттары мен бағалары бойынша барлық ақпараты бар жеткізушілердің жіктеуішін әзірлеу қажет. Жергілікті мүмкіндіктерді көбірек таңдау және бағдарлау ресурстармен қамтамасыз ету қаупін теңестіруге мүмкіндік береді.</p> <p>4.Қаржылық тәуекелдерді сәтті басқару үшін күрделі жүйелерді модельдеу дағдылары және нақты сектор кәсіпорындарын дағдарыстық жағдайлардан шығару тәжірибесі бар тәжірибелі қаржыгердің болуы маңызды.</p>
3	Әлеуметтік	<p>1.Кадрлық әлеует</p> <p>2.Тұтынудың мәдени ерекшеліктері</p> <p>3.Тұтынушылардың</p>	<p>1.Компания үшін сапалы кадрлармен қамтамасыз ету үшін салалық стандарттарға сәйкес компанияның HR стратегиясын</p>

		құрылымы	<p>әзірлеу қажет.</p> <p>2.Тұтынушылардың қалауын үнемі бақылау үшін тұрақты маркетингтік зерттеулер мен фокус-топтар жүргізілуі керек.</p> <p>3.Тұтыну құрылымы мен көлемін болжау кезінде тәуелсіз көздерден алынған тарихи және статистикалық деректерді пайдалану қажет.</p>
4	Технологиялық	<p>1.Технологияны дамыту</p> <p>2.Автоматтандыру</p> <p>3.R&D</p>	<p>1.Технологияларды дамыту жөніндегі ірі сараптамалық орталықтармен байланыс орнату, ірі салалық көрмелерге бару, шетелден тәжірибелі технологтарды шақыру қажет.</p> <p>2.Процестерді автоматтандырудың жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін ең жаңа бағдарламалық жасақтаманы енгізу және әлсіз аймақтарды анықтау үшін мерзімді тиімділік сынақтарын ұйымдастыру қажет.</p> <p>3.R&D-ді өз зерттеушілері мен технологтарын даярлау саласындағы жетекші өндірістік және ғылыми орталықтармен серіктестікте құру ұсынылады.</p>
5	Қоршаған орта	<p>1.Климат</p> <p>2.Табиғи ресурстар</p> <p>3. Шығарындылар</p>	<p>1.Дистрибуция аймақтарының күрделі климаттық жағдайларын ескере отырып, логистикалық маршруттарды әзірлеу қажет.</p> <p>2.Сапалы сумен және электр энергиясымен қамтамасыз ету өндірісті жоспарлаудың барлық кезеңіне есептелуі және оны шығынсыздық нүктесіне шығаруы тиіс.</p> <p>3.Кәсіпорынның шығарындыларын басқару саласында ҚР экологиялық кодексін ескере отырып, жұмыс регламенттерін әзірлеу үшін бөгде экоұйымдарды тарту ұсынылады.</p>
6	Заңдық	<p>1.Құқықтық қорғау</p> <p>2.Еңбек заңнамасы</p>	<p>1.Бизнесі заңды қолдау саясаты тәуелсіз ұйымдар тарапынан үнемі сәйкестендірілуі керек.</p> <p>2.Кадр-заң қызметінде аутсорсингте еңбек қатынастары бойынша маманның болуы ұсынылады, жақсырақ жоғары деңгейдегі мемлекеттік құрылымдарда жұмыс тәжірибесі бар.</p>

Тәуекелдерді басқарудың тағы бір тәсілі - тәуекел матрицасы. Тәуекелдерді бағалау матрицасы (кейде тәуекелдерді бақылау матрицасы деп аталады) жобаны жоспарлау кезінде тәуекелдерді бағалау кезеңінде қолданылатын құрал болып табылады. Ол жоба тәуекелдерінің ықтималдығын анықтайды және тіркейді және осы тәуекелдерден туындаған ықтимал зиянды немесе үзілістерді бағалайды.

Тәуекелдерді бағалау матрицасы тәуекелдерді талдаудың визуалды көрінісін ұсынады және тәуекелдерді олардың ықтималдығы мен ауырлығына немесе әсеріне қарай жіктейді. Бұл құрал барлық топ мүшелері мен негізгі мүдделі тараптар үшін жобаның тәуекелдері туралы тұтас түсінік алудың қарапайым және тиімді әдісі болып табылады.

Бұл мысалда тәуекел санаттары төменнен жоғарыға дейін және ықтималдығы өте екіталай болуы мүмкін. Бұл матрицаны пайдалану кез келген басқа сияқты оңай: іздеу керек.

Степень ущерба	критическая								
	очень высокая								
	высокая								
	средняя								
	низкая								
		0-20%	21-40%	41-60%	61-80%	81-100%			
		Вероятность возникновения							

1 сурет: Тәуекелдер матрицасы

Тәуекелдерді бағалау матрицасының артықшылықтары:

- олардың ауырлық дәрежесін түсіну арқылы барлық тәуекелдерге басымдық беруге болады. Барлық ықтимал тәуекелдерге шолу жасау бірнеше тәуекелдер туындаған жағдайда олардың басымдылығын анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай басымдық жобалау тобына пайдалы болады және егер жоба әлі де дұрыс болмаса, оған жолда қалуға көмектеседі.

- төтенше жағдайларға арналған стратегияларды әзірлеуге және ресурстарды бөлуге болады. Белгісіздікті толығымен жоспарлау мүмкін

Әдебиеттер тізімі:

1. Алинов М.Ш. Тәуекелдерді басқару. – Алматы: Бастау, 2020. – 244 б.
2. Антонов В.Г. Управление рисками приоритетных инвестиционных проектов. Концепция и методология. – М.: Русайне, 2018. – 35 с.
3. Балдин К.В. Управление рисками в инновационно-инвестиционной деятельности предприятия: Учебное пособие. – М.: Дашков и К, 2015. – 418 с.
4. Каренов Р.С., Сабыржан А., Мусабекова А.О. Жобаларды басқару: Оқу құралы. – Қарағанды, 2019. – 153 б.
5. Өтепберген К.Е., Нұрсейтова Г.Б. Тәуекелдерді басқару: Оқу құралы. – Алматы, 2016. – 160 б.

6. Соснин Э.А. Управление инновационными проектами: Учебное пособие. – Рн/Д: Феникс, 2018. – 256 с.

7. Тебекин А.В. Управление рисками инновационно-инвестиционных проектов. – М.: Русайне, 2018. – 160 с.

Мошкин Н.С., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, экономический факультет, гр. БАБК-22, студент
(Научный руководитель – PhD Темирбаева Д.М.)

ПРИЧИНЫ И ДИАГНОСТИКА БАНКРОТСТВА МОЛОДОЙ КОМПАНИИ

В условиях нестабильности экономического пространства, любая компания может столкнуться с угрозой банкротства. Смерть – естественное явление, но некомпетентность предпринимателя может привести к смерти до того, как организация начнёт приносить стабильный доход. Основной причиной этого являются ошибки предпринимателя, которые он допускает при решении возникающих проблем. С каждым годом в Республике Казахстан увеличивается число компаний, которые по разным причинам прекращают своё существование. Таким образом, в 2019 году было ликвидировано 15,2 тысячи предприятий малого, среднего и крупного бизнеса. В 2021 году показатель возрос на 34%, составив 23,2 тысячи, а в 2022 возрос ещё на 13%, закрытых ликвидированных предприятий в прошлом году было 26,7 тысяч.

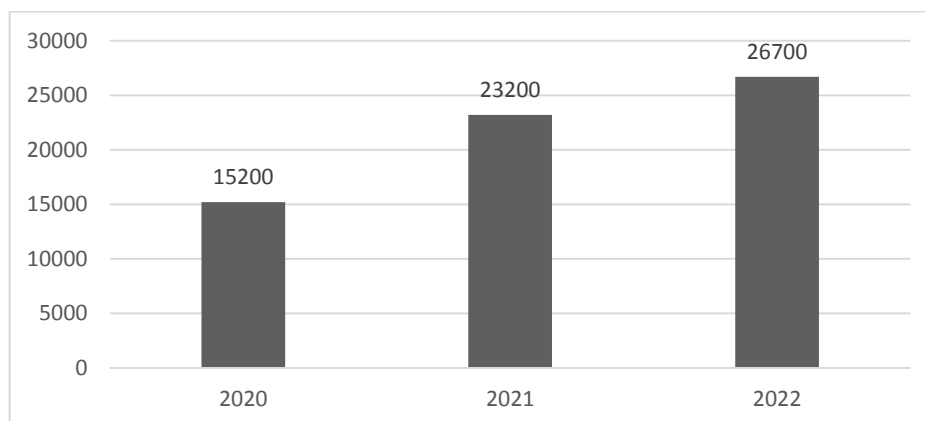

Рисунок 1. Количество ликвидированных предприятий малого, среднего и крупного бизнеса [1]

Примечание – Составлено автором по источнику [1]

Всё в этом мире имеет свой жизненный цикл: рождение, младенчество, рост, расцвет, зрелость, старение и смерть; такая цикличность характерна и для компаний, но её жизненным циклом возможно управлять, увеличивая длительность того или иного этапа. На каждом этапе возникают свои проблемы, и существуют оптимальные пути их решения. [2]

На этапе зарождения основатель продумывает идею, стартап, отсутствует понимание сфер ответственности персонала. Главная ошибка данного этапа – неправильно расставляемые приоритеты. В случае, если основатель недостаточно увлечен идеей и ожидает большого дохода от реализации деятельности, или же если предприниматель слишком фанатично горит идеей, будучи неспособным здраво провести анализ рынка – компания обречена на смерть в большинстве случаев. В первом случае слишком сильно продумываются детали, из-за чего затягивается воплощение идей, во втором же случае обратная ситуация - в порыве предприниматель принимает поспешные решения. Важно, чтобы был баланс между увлечённостью идеей и возможностью получения прибыли от её реализации.

Второй этап – этап младенчества. Одна из наиболее распространённых ошибок предпринимателя на данном этапе – раннее возникновение определённых правил и установок – невозможно создание оптимального свода правил до того, как были установлены внутренние коммуникации. Важно понимать, что компания только начинает своё существование, в первое время будет большое количество ошибок со стороны персонала, ведь организация только учится